

*Вера Деспотовић**

*Универзитет Сингидунум,
Факултет за медије и комуникације*

ПОЗИТИНО РОДИТЕЉСТВО КАО АЛТЕРНАТИВА ТЕЛЕСНОМ КАЖЊАВАЊУ ДЕЦЕ

Сажетак

У Србији су покренуте извесне иницијативе за изричиту забрану телесног кажњавања деце. На ову врсту промена су утицале околности у актуелном друштвеном контексту Србије: виисока стопа заступљености овог облика дисциплиновања у породичном окружењу; истраживања указују на озбиљне последице до којих доводи постојећа пракса, а Комитет за права детета 2017 године упутио препоруке за увођење изричите забране телесног кажњавања деце. На иницијативу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП) ради се на тексту Закона о изменама и допунама Породичног закона и иницијална доступна верзија предвиђа изричиту забрану телесног кажњавања деце. Циљ рада је да се укаже на значај увођење изричите забране телесног кажњавања деце у свим окружењима и да се дају препоруке на који начин би се ова иницијатива имплементирала у пракси. Измене у законској регулативи требало би да допринесу промовисању позитивног ненасилног дисциплиновања деце чиме би се унапредио систем заштите деце од насиља. Осим промоције хуманијих вредности потребно је омогућити подршку у развоју и примени програма за родитеље како би

* veradest@gmail.com

овладали вештинама потребним за обављање овако важне улоге, али и јачање компетенција професионалаца који треба да пружају подршку родитељима у испуњавању родитељских дужности. Ова врста превентивних активности у заштити деце требало би да води ка изградњи ненасилних метода понашања у нашем друштву генерално.

Кључне речи: телесно кажњавање деце, позитивно родитељство, дисциплина, ненасиље, деца, родитељи.

1. УВОД

Родитељи имају централну улогу у васпитању и социјализацији деце и зато родитељство представља посебан изазов и веома тежак задатак. Савремени начин живота и свакодневна изложеност стресним ситуацијама отежава усклађивање различитих родитељских улога, подршка шире породице је слабија као и социјалне мреже којој се родитељи могу обратити за подршку, помоћ и савет. Због овако сложених услова у којима се деца васпитавају родитељи често реагују спонтано и исхитрено и повређују своју децу. Један од начина таквог реаговања је и када дете дисциплинујемо примењујући телесно кажњавање.

Резултати истраживања која су спроведена у Србији, указују да је овај облик дисциплиновања деце и даље распрострањен у значајној мери¹. Такође, УН Комитет за права детета испитивао је примену Конвенције о правима детета у Републици Србији и у закључним запажањима поводом Другог и трећег периодичног извештаја (2017) дао извесне препоруке. Том приликом изразили су забринутост што је телесно кажњавање деце дозвољено у породичном окружењу, као и што је и даље широко прихваћена пракса у друштву, односно, средство дисциплиновања деце које није још увек изричито забрањено законом².

1 Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2014. Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај, <https://www.unicef.org/serbia/teme/istra%C5%BEivanje-vi%C5%A1estrukih-pokazatelja>, 26/06/2019.

2 Центар за права детета, *Препоруке УН Комитета за права детета*, <http://cpd.org.rs/>

У Србији покренуте одређене иницијативе за увођење забране телесног кажњавања деце. Током јуна 2018 године Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања формирало је експертску радну групу за припрему Нацрта закона о изменама и допунама Породичног закона. Ово је прилика да се правни систем Србије усклади са међународним стандардима у области права детета и унапреди положај детета.

Изменама у законској регулативи би се изричито забранио сваки вид наношења телесне казне у сврху дисциплиновања чиме би држава изнела свој званичан став државе по овом питању. Осим ових промена, потребно је паралелно радити и на отклањању погрешних ставова и престанку лоших пракси које штете деци и нарушавају им основна права. Такође, неопходно је да се пружи подршка у развоју и примени програма за родитеље како би овладали вештинама потребним за обављање овако важне улоге, али и јачање компетенција професионалаца који треба да пружају подршку родитељима у испуњавању родитељских дужности.

Покренуте иницијативе су подржане у оквиру пројекта «Права детета у политикама и пракси» који спроводи Центар за права детета у партнерству са Save the Children International, кога финансира Влада Шведске. Један од циљева овог пројекта односи се на унапређење система заштите деце од насиља кроз залагање за увођење изричите забране телесног кажњавања деце у свим окружењима, промоције концепта позитивног родитељства и важности коришћења ненасилних метода васпитања деце.

2. УТИЦАЈ ВАСПИТНИХ СТИЛОВА РОДИТЕЉА НА ОДНОС ПРЕМА ТЕЛЕСНОМ КАЖЊАВАЊУ ДЕЦЕ

Постоје различити начини да се објасни и опише понашање родитеља/старатеља који доводе до позитивних или негативних исхода по децу. У литератури се најчешће понашање родитеља повезује са родитељским циљевима, вредностима и стиловима у васпитању³. На родитељско понашање утичу

wp-content/uploads/2017/11/Preporuke_SRB_web.pdf, 01/07/2019.

3 Nancy Darling, Laurence Steinberg, „Parenting style as context: An integrative model“, *Psy-*

и: структура породице, економске прилике, социоекономски статус, степен задовољства родитеља, изложеност стресу, особине родитеља и средина у којој се одвијају односи између родитеља и деце и личне особине детета⁴ Иако сви наведени фактори утичу на родитељско понашање, највећа се пажња посвећује родитељском стилу који је сматра најважнијим модератором свих васпитних утицаја.

Стилови родитељства одређују окружење у коме дете одраста и начин на који се оно васпитава, дисциплинује и припрема за живот Они представљају комбинацију родитељског понашања која се појављују у различитим ситуацијама и на тај начин обликују васпитну климу⁵. Родитељски стил одређује и однос према телесном кажњавању. У литератури се наводе различити критеријуми који одређују врсту родитељског понашања. По једној типологији издвајају се две значајне димензије које одређују родитељски стил: емоционалност и контрола. Узимајући у обзир ове две димензије разлукују се четири типа родитељског стила васпитања: ауторитативни, ауторитарни, пермисивни (попустљиви) и индиферентни (занемарујући)⁶.

Ауторитаран стил родитељства подразумева начин васпитавања у којем родитељи постављају велика очекивања и захтеве према детету, спроводећи строги надзор и контролу, притом не обезбеђујући адекватну емоционалну топлину и подршку⁷. Од деце се очекује беспоговорну послушност и прихватање строгих правила, без објашњења. Деца која живе у оваквој атмосфери показују висок степен анксиозности, ниског самопоштовања, промене расположења, велику раздражљивост и страхове⁸ Непослушност деце изазива бес код родитеља, а услед непридржавања правила следи казна а често се користи и телесно кажњавање.. Ови родитељи су често хладни и

chological Bulletin, 113(3), 1993. p.487-496.

4 Mira Čudina-Obradović i Josip Obradović *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2006.

5 Laura Berk, *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2015.

6 Andreja Brajša Žganec, *Dijete i obitelj*, Emocionalni i socijalni razvoj, *Naklada Slap*, 2003.

7 Mira Čudina-Obradović i Josip Obradović *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2006.

8 Исто.

одбацујући, контролишу своју децу и омогућавају им мали степен аутономије⁹.

Пермисиван стил родитељства подразумева попустљививост родитеља и васпитање у којем доминира комбинација емоционалне топлине и слабе контроле¹⁰. Деца се посматрају као незрела и осетљива, даје им се велика слободам у доношењу одлука узрасту у којем то још нису спремна¹¹. Ови родитељи мало очекују и захтевају од њих, пребрижни су, штите децу од стресних ситуација и фрустрација, без јасних правила и постављања граница, и уопше без контроле понашања. Овакав начин васпитања онемогућава детету преузимање личне одговорности, сицање аутономије у усвајање норми и правила понашања, а несналажење подстиче код њих агресивно и импулзивно понашање¹².

Индиферентни родитељски стил карактерише емоционална хладноћа и слаба контрола. Ови родитељи постављају мало захтева према детету, не постављају контролу, не пружају емоционалну топлину детету и ретко комуницирају¹³. Деца која су на овакав начин васпитавана иако доживљају да родитељима није стало до њих и да их не воле, реагују непријатељством и отпором, показују често слаб успех у школи и имају лоше социјалне вештине и испољавају непријатељско понашање у друштвеним групама¹⁴. Овај стил родитељства је на граници занемаривања детета.

Ауторитативан, демократски и доследни стил родитељства представља комбинацију емоционалне топлине и јасног надзора/контроле. Ови родитељи имају висока очекивања од своје деце, водећи рачуна о њиховим годинама, потребама и развојним могућностима, али истовремено пружају детету пуно топлине и подршке¹⁵. Према деци постављају јасне границе, са њима договарају правила и последице њихових кршења,

9 Исто.

10 Исто.

11 Laura Berk, *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2015.

12 Mira Čudina-Obradović i Josip Obradović *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2006.

13 Исто.

14 Исто.

15 Исто.

не нападају и не критикују и увек остављају простор да се грешке исправе. У складу са годинама омогућава се постепено аутономија детета на начин да му се даје дозвола да само одлучује у областима у којима је спремно доносити одлуке¹⁶

Једно истраживање је показало да родитељи који су склонији ауторитарном родитељском стилу потцењују негативне ефекте строге дисциплине, а они који преферирају пермисивно родитељство обично прецењују негативне ефекте било које врсте корективне дисциплине.¹⁷

3. ТЕЛЕСНО КАЖЊАВАЊЕ ДЕЦЕ

Према УН Комитету за права детета телесно или физичко кажњавање је било које кажњавање у коме се примењује физичка сила са намером да се изазове извештан степен бола или непријатности, без обзира колико да је благ. Већина телесних казни подразумева ударање детета (батине, шамарање, ударање по стражњици) руком или штапом, каишем, прutom, а може да укључи и дрмусање или бацање детета, штипање, шутирање, шурење, печење, чупање за косу, приморавање детета да стоји, клечи или заузима друге непријатне и болне положаје или приморавање детета да силом гута (на пример, прање уста детета сапуном или приморавање детета да гута љуте зачине). Постоје и нефизички облици кажњавања деце, који су такође окупни и понижавајући и представљају грубо кршење права детета, као што су на пример, кажњавање којим се дете омаловажава, понижава, доводи у ситуацију да испашта због туђе кривице, угрожава, застрашује или исмева. Сви поменути облици насиља се користе у сврху дисциплиновања, а не неки други начин који ће дугорочно бити делотворнији и који ће имати утицаја на промену понашања¹⁸.

4. РОДИТЕЉСКА УВЕРЕЊА РОДИТЕЉА И ЊИХОВ

16 Laura Berk, *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2015.

17 Maayan Davidov, Joan E. Grusec and Janis L. Wolfe, „Mother’s knowledge of their children’s evaluations of discipline: The role of type of discipline and misdeed, and parenting practices“. *Merrill-Palmer Quarterly*, vol. 58(3) 2012, pp.314-340.

18 Тамара Томашевић, Слађана Радуловић и Милена Голић Ружић, „Телесно кажњавање, батина има два краја“, у Мора да може другачије - реците НЕ телесном кажњавању деце и ДА позитивном родитељству, Смернице за родитеље/старатеље како би лакше одговорили на изазове које родитељство носи, (ур Инес Церовић), Центар за права детета, 2018, стр 10.

УТИЦАЈ НА ТЕЛЕСНО КАЖЊАВАЊЕ ДЕЦЕ

Уверења представљају идеје, или претпоставке које се разматрају као чињенице и прихватају као истина¹⁹. Родитељска уверења и ставови се активирају приликом дисциплиновања деце и кориговања њиховог непримереног понашања²⁰. Она утичу на родитељска понашања и на усредсређеност на одређену идеју или скуп идеја²¹. Истраживања су показала да су родитељска уверења под снажним утицајем више фактора: (1) непосредног окружења, тј. припадности одређеној културној, етничкој или социјалној групи^{22,23,24}; (2) личних мотивационих и афективних потреба и (3) да су когнитивно заснована²⁵

Испитивањем разлика у родитељским уверењима и поступцима по питању физичког кажњавања деце у различитим културама, упоређивана је пракса у Канади и Шведској²⁶. Резултти су показали да је на значајну разлику у стопи зашпљености ове врсте васпитања деце (у Канади чешће користе физичку казну) имала чињеница да је у Шведској коришћење физичке казне од стране родитеља законом забрањено, док то није случај у Канади.

19 Ann V. McGillicuddy-De Lisi, and Irving E. Sigel, „Parental beliefs“, In: *Handbook of parenting. Status and social conditions of parenting* (M. H. Bornstein (Ed.), Vol. 3 1995, pp. 333-358). Mahwah, New Jersey: Erlbaum

20 Tessa Bell & Elisa Romano, „Opinions about child corporal punishment and influencing factors“, *Journal of interpersonal violence*, vol. 27(11) 2012, pp. 2208-2229.

21 Murphey, D. A. (1992). Constructing the child: Relations between parents' beliefs and child outcome. *Developmental Review*, 12(2), 199-232.

22 Marc H. Bornstein, Disne L. Putnick & Jennifer E. Lansford, „Parenting atributons and attitudes in cross-cultural perspective“. *Parenting*, vol 11(2-3) 2011, pp. 214-237.

23 Jennifer E. Lansford, Michael M. Criss, Robert D. Laird, Daniel S. Shaw, Gregory S. Pettit, John E. Bates & Kenneth A. Dodge, „Reciprocal relations between parents' physical discipline and children's externalizing behavior during middle childhood and adolescence“, *Development and Psychopathology*, vol 23(01) 2011, pp. 225-238.

24 Jeanette Ziehm, Gisela Trommsdorff, Tobias Heikamp & Seon-Yeong Park, „German and Korean mothers' sensitivity and related parenting beliefs“, *Frontiers in psychology*, vol. 4. 2013, pp. 561.

25 Irving E. Sigel & Ann V. McGillicuddy-De Lisi, „Parent Beliefs Are Cognitions: The Dynamic Belief Systems Model“. In: *Handbook of parenting: Becoming a parent, Vol. 3.* (M. H. Bornstein (Ed.)). 2002, (pp. 485-508). London: Lawrence Erlbaum Associates.

26 Durrant, J. E., Rose-Krasnor, L., & Broberg, A. G. (2003). Physical Punishment and Maternal Beliefs. *Journal of Comparative Family Studies*, 34(4), 585-604.

Пиндерхагс је са сарадницима (Pinderhughes et al.)²⁷ испитивала повезаност родитељских уверења о физичкој казни, агресивност код деце и породични стрес са социоекономским статусом породице и поступцима којима родитељи дисциплинују децу. Резултати су показали да родитељи нижег материјалног статуса прибегавају строжим облицима дисциплиновања деце због тога што су њихова уверења о ефикасности батина позитивна, а да је перцепција дечијег понашања негативна услед њихове веће изложености стресу. Још једно истраживање је показало да родитељи који имају уверења која одобравају физичко кажњавање деце су под утицајем високог нивоа стреса били склонији да ову методу кажњавања и примењују²⁸. Једно друго истраживање је показало да су либералнија уверења и ставови о подизању деце чешћи код родитеља већег образовног нивоа²⁹.

Више студија је показало да родитељи не користе физичку казну услед немогућности контроле негативних емоција већ да је то промишљен поступак, као начин дисциплиновања деце,³⁰. Поменуто истраживање је такође потврдило да се родитељски ставови и пракса употребе физичке казне као технике васпитања у значајној мери преносе на децу³¹

Истраживања показују да су родитељи спремни на мењање начина кажњавања деце тек након промене уверења³². Родитељи који су били укључени у поменуто студију су говорили да је начин промене дисциплинских метода и престанак физичког кажњавања није био лак и једноставан процес и да су промену на нивоу понашања постигли тек након

27 Elen E. Pinderhughes, John E. Bates, Kenneth A. Dodge, Gregory S. Pettit, & Arnaldo Zelli. „Discipline responses: Influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes“. *Journal of Family Psychology*, 14(3), 2000, 380-400.

28 Melissa Respler-Herman, Barbara A. Mowder, Anastasia E. Yasik & Renee Shamah. (2012). „Parenting beliefs, parental stress, and social support relationships“ *Journal of Child and Family Studies*, vol 21(2) 2012, p. 190-198.

29 Rodica Tocu „Study on the Parental Beliefs and Attitudes towards Child Rearing and Education“. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 137 2014,p. 153-157.

30 George W. Holden and Robert J. Zambrano „Passing The Rod: Similarities Between Parents and Their Young Children in Orientation Toward Physical Punishment“. In. *Parental belief systems: The psychological consequences for children*, (Irving E. Sigel, Ann V. MacGillicuddy-De Lisi, Jacqueline, J.Goodnow Eds.) Routledge, 2014.

31 Исто.

32 Phillip W. Davis, Corporal punishment cessation: Social context and parent experience. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 14(5) 1999, 492-510.

промене уверења и схватања последица по децу и међусобне односе.

Указујући на сложен процес промене уверења значајно је истаћи да се она мењају под утицајем емоционалних потреба³³, ошажаног како родитеља тако и деце³⁴. Показало се и да су родитељска уверења о васпитању деце традиционалнија у односу на наставнике и професоре у школама. Овај закључак је објашњен чињеницом да су уверења подложна променама, а да су либералнија уверења код наставника резултат перманентнијих едукативних програма и обука³⁵; ³⁶.

5. ПОСЛЕДИЦЕ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ?

Бројна истраживања последица телесног кажњавања и пракса оних који се баве овом темом указују на повезаност између телесног кажњавања детета и негативних последица и у детињству и одраслом добу.

У детињству се испољавају бројне негативне последице на физички, ментални, социјални развој и образовање деце. Чак и када телесна казна не доведе до озбиљних телесних повреда, страх и стрес блокира децу и њихове способности што негативно утиче на структуру и развој мозга. Код деце која су изложена телесном кажњавању смањене су когнитивне способности, имају нижи коефицијент интелигенције³⁷; ниско самопоштовање, мање се ангажују у школи; теже усвајају моралне принципе и вредности и сл. Овај вид дисциплиновања не даје деци прилику да науче ново и пожељно понашање. Једино што се постиже у оваквим ситуацијама је то да дете

33 Jacqueline J. Goodnow, „Parents’ ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology“, *Child Development*, vol. 59(2) 1988, pp. 286-320.

34 Ann V. McGillicuddy-DeLisi, (1982). Parental beliefs about developmental processes. *Human Development*, 25, 192-200.

35 Susan D. Holloway, Kathleen S. Gorman & Bruce Fuller, „Child-rearing beliefs within diverse social structures: Mothers and day-care providers in Mexico“. *International Journal of Psychology*, vol. 23(1-6) 1988, pp. 303-317.

36 Ann V. McGillicuddy-DeLisi & Subha Subramanian, (1994). Tanzanian and United States mothers’ beliefs about parents’ and teachers’ roles in children’s knowledge acquisition. *International Journal of Behavioral Development*, 17(2), 209-237.

37 Murray A. Straus & Mallie J. Paschall, „Corporal Punishment by Mothers and Development of Children’s Cognitive Ability: A Longitudinal Study of Two Nationally Representative Age Cohorts“, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18:5, 2009, p. 459-483.

учи како да избегне казну у будућности, развија се побуна, бес, љутња, агресивност, бежање/изолација.³⁸ Такође, уче да је насиље начин на који се решавају проблеми и на тај начин постоји велики ризик да насиље постане образац свих будућих односа: у вршњачким, партнерским везама и у породици. Кроз овакав кумулативни негативни ефекат последице се испољавају и на друштво у целини и тако се ствара „култура насиља“.

Последице телесног кажњавања се протежу и у одрасло доба и то у виду проблема менталног здравља, насилног, криминалног и антисоцијалног понашања, развијањем позитивних ставова (одобравања) телесног кажњавања детета и сл. Овакав облик дисциплиновања деце има негативне последице и по родитеље саме. Они се најчешће осећају беспомоћно, некомпетентно, делују импулсивно нез циља, губе контролу и временом постају све немоћнији.³⁹

Осим углавном помињаних физичких облика кажњавања деце, вербално и емоционално кажњавање као нпр: вређање, омаловажавање, претње, увреде, емоционалне уцене имају исто негативно дејство на дете (као и телесно кажњавање) које се највише испољавају у виду нарушавања његово самопоштовања и самопоуздања.

6. СТАТИСТИКА О ЗАСТУПЉЕНОСТИ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ У СРБИЈИ

Према “Истраживању вишеструких показатеља положаја жена и деце 2014.” које је спровео УНИЦЕФ (МИЦС 5) у Републици Србији, 43 процената деце старости 1-14 година било је изложено барем једном виду психолошког или физичког кажњавања од стране чланова домаћинства у претходних месец дана. У већини случајева се користи комбинација насилних дисциплинских пракси. Док је 39 процената било изложено психолошком, око 17 процената је било изложено физичком кажњавању.

38 Тамара Томашевић, Слађана Радуловић и Милена Голић Ружић, „Телесно кажњавање, батина има два краја“, у Мора да може другачије - реците НЕ телесном кажњавању деце и ДА позитивном родитељству, Смернице за родитеље/старатеље како би лакше одговорили на изазове које родитељство носи, (ур Инес Церовић), Центар за права детета, 2018, стр 15.

39 Исто, стр. 16.

Према резултатима истраживања „Детерминанте насиља над децом у Србији“, УНИЦЕФ, 2017: око 70 процената деце доживело је макар један случај психичког или физичког насиља током одрасатања, нешто више девојчице него дечаци; око 45 процената деце је изложено телесном кажавању и психичкој агресији у породици. Примена физичког насиља је значајно чешћа код деце млађег (1-4 године) него старијег узраста.

Према “Истраживању вишеструких показатеља положаја жена и деце 2014.” које је спровео УНИЦЕФ (МИЦС 5) у Републици Србији, 93 процента родитеља је против телесног кажњавања, па ипак 43 процента родитеља користи насилне методе васпитања.⁴⁰

7. МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА ПО ПИТАЊУ ЗАБРАНЕ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ

Законска забрана телесног кажњавања је битна мера у смањењу насиља према деци и последица које оно производи. Позитивни ефекти смањене примене телесног кажњавања су већ јасно уочљиви у земљама које су законом забраниле свако телесно кажњавање деце. Према подацима Глобалне иницијативе за потпуно укидање телесног кажњавања деце (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children) до сада су 53 државе у потпуности забраниле телесно кажњавање деце у свим областима, укључујући и кућу/дом, а још 57 држава се обавезало да ће реформисати своје законе како би оствариле потпуну законску забрану телесног кажњавања деце. Значајно је указати на искуства држава са којима Србија дели сличан друштвени и правни контекст.

Истраживања која су спроведена у Шведској показују велики пад у преваленци телесног кажњавања од 1979 када је у Шведској уведена забрана телесног кажњавања деце⁴¹. Шведски комитет о злостављању деце и сличним појавама је спровео 2000. године три национално репрезентативне

40 Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2014. *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај*, <https://www.unicef.org/serbia/teme/istra%C5%BEivanje-vi%C5%A1estrukih-pokazatelja>, 26/06/2019.

41 Cecilia Modig, Never Violence, *Thirty Years on from Sweden's Abolition of Corporal Punishment*, Save the Children Sweden and Swedish Ministry of Health and Social Affairs, 2009.

студије о злостављању деце. Прва студија која је укључила родитеље, објављена у извештају на шведском, утврдила је велико смањење телесног кажњавања деце предшколског узраста између 1980. и 2000. године, са 51% на 8%. У групи родитеља који су користили телесно кажњавање као стратегију васпитавања деце, учесталост телесног кажњавања је смањена за једну трећину у истом периоду. Процена је била да се у 2000. години тешко или понављано злостављање детета дешавало код мање од 0,5% све деце у Шведској. Значи, не само да је мање деце било телесно кажњавано него су она која су била кажњавана била то у много блажем облику⁴². У Финској, у којој је законска забрана телесног кажњавања деце уведена 1983., истраживања су показала значајну редукацију свих облика телесног кажњавања и других видова насиља родитеља према деци⁴³. Немачка је у потпуности забранила физичко кажњавање деце 2000. године. Студије које су испитивале утицај забране указале су и на повезаност смањења насилности младих у школи, као и смањену стопу жена које су биле физички повређене због породичног насиља⁴⁴.

8. ИНИЦИЈАТИВЕ ЗА УВОЂЕЊЕ ИЗРИЧИТЕ ЗАБРАНЕ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ У СРБИЈИ

Актуелни прописи који у Републици Србији забрањују физичко кажњавање деце су: Устав⁴⁵ којима се гарантује неповредивост физичког интегритета, Породичним законом родитељима је забрањено да дете подвргавају понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство⁴⁶, Кривичним закоником⁴⁷ санкционисана је употреба силе

42 Joan E. Durrant, *A Generation Without Smacking: the impact of Sweden's ban on physical punishment*, Save the Children, London, 2000.

43 Karin Österman, Kaj Björkqvist, Kristian Wahlbeck, "Twenty Eight Years After the Complete Ban on the Physical Punishment of Children in Finland: Trends and Psychosocial Concomitants", *Aggressive Behaviour*, 40(6), 2014, p. 568-581.

44 Christian Pfeiffer, Parallel Justice, *Why Do We Need Stronger Support for the Victim in Society?*, Address at the closing plenary session of the 18th German Congress on Crime Prevention, April 23, 2013.

45 Устав Републике Србије (Сл.гласник РС бр. 98/2006).

46 Породични Закон (Сл.гласник РС бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015).

47 Кривични Законик (Сл.гласник РС бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13).

или претње која за последицу има повреду или угрожавање физичког интегритета и достојанства малолетног лица.

У наведеним законима није дефинисана разлика/граница између понашања као што су: „понижавајуће поступање”, „казне које вређају људско достојанство”, „физичко злостављање”, „наношење телесних повреда”, „злостављање малолетног лица” и „примене насиља” над децом. Чињеница је да се телесно кажњавање деце не санкционише ни у грађанском, а још мање у кривичном судском поступку. Такође, у пракси су и даље широко распорострањена уверења о традиционалним начинима васпитања деце утичу утичу на опстанак овакве праксе дисциплиновања деце која се још увек не санкционише у судским поступцима.

9. ЗАКОНСКИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА УВОЂЕЊЕ ЗАБРАНЕ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ У СРБИЈИ

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП) припремило је текст Преднацрта Закона о правима детета и заштитнику права детета⁴⁸ у јулу 2018. Доношење Закона о правима детета би био основни закон с којим би се касније усклађивали сви други закони који се односе на остваривање права детета. Тренутно се ради на тексту Закона о изменама и допунама Породичног закона и иницијална доступна верзија предвиђа изричиту забрану телесног кажњавања деце. Када је реч о донетима забране телесног кажњавања, Конвенција о правима детета⁴⁹ стоји на становишту да ова забрана треба да важи у свим срединама у којима се деца налазе и да се односи на родитеље, односно старатеље детета, тако и за све оне који брину или раде са децом.

48 Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Преднацрт Закона о правима детета и заштитнику права детета*, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190718/190718-vest14.html> 25/06/2019.

49 Генерална Скупштина Уједињених Нација, Конвенција о правима детета, 1989. <http://atina.org.rs/sites/default/files/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>, 28/06/2019.

10. РАЗВИЈАЊЕ ПОЗИТИВНОГ РОДИТЕЉСТВА КАО АЛТЕРНАТИВА ТЕЛЕСНОМ КАЖЊАВАЊУ ДЕЦЕ

Позитивно родитељство се односи на позитивне начине да се дете учи, мења, и васпитава који су адекватнији за развој деце и омогућавају развој односа заснованог на поверењу и узајамном поштовању. Овај приступ подржава развој самодисциплине, самоконтроле и саосећања код деце, а однос се базира на поверењу и поштовању између деце и одраслих. Ако је основни циљ дисциплиновања да се дете се осамостали и постане одговорни грађанин који брине о себи, другима и свету у коме живи, онда дете треба да буде субјект социјализације, активан и одговоран, са правом и капацитетом да активно учествује у свом одрастању. Детету је потребно да родитељи буду јасни, одређени, отворени да саслушају, али и спремни да поставе границе и правила и да их се придржавају⁵⁰.

Како би се увела експлицитна забрана телесном кажњавању деце, осим измена законских прописа, потребно је развијање позитивног родитељства у виду осмишљених програма за родитеље са којима би се радило саветодавано. Идеја је да се родитељима да подршка у стицању вештина и учењу алтернативних начина реаговања у ситуацијама када уобичајено практикују телесно кажњавање деце. Саветодавним радом би родитељи имали могућност да преиспитују уверења и ставове о дисциплиновању и ауторитету и усвајају одређене вештине како да реагују у ситуацијама када уобичајено практикују телесно кажњавање деце. Овај облик групног рада са родитељима би омогућавао да родитељи науче како да на другачији начин одговоре детету, мање оштро, са већим прихватањем и разумевањем за потребе детета⁵¹.

Родитељи би на тај начин имали прилику да развијају ауторитет који се заснива на подршци, заштити, стварању прилика за учење и поштовању детета и његових права. Ова врста подржавајућег ауторитета подразумева: (1). подстицање

50 Тамара Томашевић, Слађана Радуловић и Милена Голић Ружић, „Телесно кажњавање, батина има два краја“, у Мора да може другачије - реците НЕ телесном кажњавању деце и ДА позитивном родитељству, Смернице за родитеље/старатеље како би лакше одговорили на изазове које родитељство носи, (ур Инес Церковић), Центар за права детета, 2018, стр 17.

51 Исто, стр. 19.

самоконтроле и самодисциплине код детета; (2) негују се слобода избора и одговорност – дете бира да уради нешто и сноси последице свог понашања; (3) контролишу се услови, а не дете (акцент је на превенцији непожељних понашања); (4) ауторитет се поштује јер доноси нешто ново, јер се од њега учи, јер штити; (5) када се санкционише понашање детета то се ради да би се оно или неко други заштитио и да би дете нешто научило и (6) никада се не укида нада (свака грешка се да исправити).⁵²

СТИЦАЊЕ НОВИХ ВЕШТИНА У ВАСПИТАЊУ ДЕЦЕ ЈЕ ПОСЕБНО значајно јер велики број родитеља користи телесну казну као метод дисциплиновања не због тога што не воли своје дете већ што не познају друге начине реаговања.

11. ЗАКЉУЧАК

Телесним кажњавањем деци се нарушавају њихова основна права: право на правилан и потпун развој, на поштовање физичког интегритета, људског достојанства и једнаку заштиту пред законом. Сврха увођења изричите забране телесног кажњавања детета представља првенствено превентивну меру која би се састојала од ране интервенције у заштити детета у виду обуке и саветовања о ненасилним методама дисциплиновања деце. Међународни документи о људским правима и Конвенција о правима детета признају право детета на поштовање људског достојанства и физичког интегритета, као и право на једнаку законску заштиту. Поштовање људских права треба да се односи на сва окружења и уколико се законом санкционише телесно кажњавање или напад на одраслу особу и телесно кажњавање детета једнако треба да се санкционише.

Изменама законских прописа и увођењем норме изричите забране у свим окружењима би се званично одредио став државе против оваквог облика дисциплиновања деце. Ово је посебно важно како се не би релативизовало питање да ли један ударац представља насиље или не. Осим измена закона потребно је радити на промовисању позитивног, ненасилног модела подизања и дисциплиновања детета кроз кампање

52 Marshall B. Rosenberg, *Nonviolent Communication: A Language of Compassion* (1st ed., 3rd printing). Encinitas CA: Puddledancer Press, 2000b.

подизања свести у јавности о штетним ефектима праксе телесног кажњавања деце. Ове активности би требало да воде ка изградњи ненасилних модела понашања у нашем друштву, генерално. Такође, потребно је и да се званично пружи подршку у развоју и примени програма за родитеље како би овладали вештинама потребним за обављање овако важне улоге. Осим рада са родитељима неопходно је и јачање компетенција професионалаца који треба да пружају подршку родитељима у испуњавању родитељских дужности. Превенција насиља у друштва захтева целовито деловање. Једино тако можемо као друштво да се одговорно понашамо према нашој деци и стварамо неки бољи свет за њих - без насиља

ЛИТЕРАТУРА

Генерална Скупштина Уједињених Нација, Конвенција о правима детета, 1989. <http://atina.org.rs/sites/default/files/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>, 28.06.2019.

Кривични Законик (*Сл.гласник РС бр. 85/05 , 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09 , 111/09 , 121/12 , 104/13*).

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Преднацрт Закона о правима детета и заштитнику права детета*, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190718/190718-vest14.html>, 25.06.2019.

Породични Закон (*Сл.гласник РС бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015*).

Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2014. Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај, <https://www.unicef.org/serbia/teme/istra%C5%BEivan-jevi%C5%A1estrukih-pokazatelja>, 26/06/2019.

Томашевић Тамара, Радуловић Слађана и Голић Ружић Милена, „Мора да може другачије - реците НЕ телесном кажњавању деце и ДА позитивном родитељству”, Смернице за родитеље/старатеље како би лакше одговорили на изазове које родитељство носи, (ур Инес Церовић), Центар за права детета, 2018.

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

Центар за права детета, *Препоруке УН Комитета за права детета*, http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/Preporuke_SRB_web.pdf, 01.07.2019.

Bell, Tessa & Romano, Elisa „Opinions about child corporal punishment and influencing factors“, *Journal of interpersonal violence*, vol. 27(11) 2012, pp. 2208-2229.

Berk, Laura, *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2015.

Bornstein, H. Marc Putnick, L. Disne & Lansford, E. Jennifer, „Parenting attributions and attitudes in cross-cultural perspective“, *Parenting*, vol 11(2-3) 2011, pp. 214-237.

Christian Pfeiffer, Parallel Justice, *Why Do We Need Stronger Support for the Victim in Society?*, Address at the closing plenary session of the 18th German Congress on Crime Prevention, April 23, 2013.

Davis W. Phillip, Corporal punishment cessation: Social context and parent experience. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 14(5) 1999, 492-510.

Modig, Cecilia, Violence, Never, *Thirty Years on from Sweden's Abolition of Corporal Punishment*, Save the Children Sweden and Swedish Ministry of Health and Social Affairs, 2009.

Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2006.

Darling, Nancy, Steinberg, Laurence. „Parenting style as context: An integrative model“, *Psychological Bulletin*, 113(3), 1993. p.487-496.

Davidov, Maayan Grusec E. Joan & Wolfe L. Janis, „Mother’s knowledge of their children’s evaluations of discipline: The role of type of discipline and misdeed, and parenting practices“. *Merrill-Palmer Quarterly*, vol. 58(3) 2012, pp.314-340.

Durrant, E. Joan *A Generation Without Smacking: the impact of Sweden’s ban on physical punishment*, Save the Children, London, 2000.

Goodnow, J. Jacqueline, „Parents’ ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology“, *Child Development*, vol. 59(2) 1988, pp. 286-320.

Holloway, D. Susan Gorman S. Kathleen & Fuller, Bruce, „Child-rearing beliefs within diverse social structures: Mothers and day-care providers in Mexico“. *International Journal of Psychology*, vol. 23(1-6) 1988, pp. 303-317.

Holden, W. George & Zambarano J Robert. „Passing The Rod: Similarities Between Parents and Their Young Children in Orientation Toward Physical Punishment“, In. *Parental belief systems: The psychological consequences for children Second edition*, (Irving E. Sigel, Ann V. MacGillicuddy-De Lisi, Jacqueline, J.Goodnow Eds.) Routledge, 2014. p. 143 – 172.

Lansford, E. Jennifer Criss, M. Michael Laird, D. Robert Shaw, S. Daniel Pettit, S. Gregory Bates E. John & Dodge, A. Kenneth, „Reciprocal relations between parents’ physical discipline and children’s externalizing behavior during middle childhood and adolescence“, *Development and Psychopathology*, vol 23(01) 2011, pp. 225-238.

McGillicuddy-De Lisi, V. Ann &. Sigel. E. Irving „Parental beliefs“ In: *Handbook of parenting. Status and social conditions of parenting* (M. H. Bornstein (Ed.)), Vol. 3 1995, pp. 333-358). Mahwah, New Jersey: Erlbaum

Österman Karin, Björkqvist Kaj, Wahlbeck Kristian, “Twenty Eight Years After the Complete Ban on the Physical Punishment of Children in Finland: Trends and Psychosocial Concomitants”, *Aggressive Behaviour*, 40(6), 2014, p. 568-581.

Pinderhughes, E Elen, Bates, E. John. Dodge, A. Kenneth, Pettit, S Gregory & Zelli, Arnaldo., „Discipline responses: Influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes“. *Journal of Family Psychology*, 14(3), 2000, 380-400.

Respler-Herman, Melissa Mowder, A Barbara Yasik E. Anastasia & Shamah Renee. „Parenting beliefs, parental stress, and social support relationships“ *Journal of Child and Family Studies*, vol 21(2) 2012, p. 190-198.

Rosenberg B Marshall, *Nonviolent Communication: A Language of Compassion* (1st ed., 3rd printing). Encinitas CA: Puddledancer Press, 2000b.

Sigel, E. Irving & McGillicuddy-De Lisi, V. Ann „Parent Beliefs Are Cognitions: The Dynamic Belief Systems Model“. In: *Handbook of parenting: Becoming a parent, Vol. 3.* (M. H. Bornstein (Ed.)). 2002, (pp. 485-508). London: Lawrence Erlbaum Associates.

Straus, A. Murray & Paschall, J. Mallie „Corporal Punishment by Mothers and Development of Children's Cognitive Ability: A Longitudinal Study of Two Nationally Representative Age Cohorts“, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18:5, 2009, p. 459-483.

Tocu Rodica „Study on the Parental Beliefs and Attitudes towards Child Rearing and Education“. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 137 2014, p. 153-157 Ziehm, Jeanette Trommsdorff, Gisela Heikamp, Tobias & Park, Seon-Yeong, „German and Korean mothers' sensitivity and related parenting beliefs“, *Frontiers in psychology*, vol. 4. 2013, pp. 561.

Vera Despotovic

POSITIVE PARENTING AS AN ALTERNATIVE TO PHYSICAL PUNISHMENT OF CHILDREN

Resume

Certain initiatives have been initiated in Serbia for explicit ban on physical punishment of children. This type of change was influenced by the circumstances in the current social context of Serbia: high rate of the representation of this form of discipline in the family environment; Researches indicate the serious consequences brought by current practice, and the Committee for the Rights of the Child in 2017 made recommendations for the introduction of an explicit ban on physical punishment of children. At the initiative of the Ministry of Labor, Employment, Veterans' and Social Affairs (MLVSA), the text of the Law on Changes and Amendments to the Family Law is being done, and the initially available version, provides for an explicit prohibition of physical punishment of children. The aim of the work is to point out the importance of introducing an explicit ban on physical punishment of children in all environments and to provide recommendations on how this initiative could be implemented in practice. Amendments to the legislation should contribute to the promotion of positive non-violent disciplining of children, that would improve the system of protecting children against violence. In addition to promoting more human values, it is necessary to provide support in the development and implementation of parents' programs in order to master the skills necessary for performing such an important role, as well as strengthening the competencies of professionals who need to provide support to parents in fulfilling parental duties. This type of preventive activities in the protection of children should lead to the construction of non-violent methods of behavior in our society in general.

Keywords: physical punishment of children, positive parenting, discipline, nonviolence, children, parents.

* Овај рад је примљен 16. јула 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. августа 2019. године.